

ਸੰਤ ਅੰਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਚੀਮਾ ਤਹਿਸੀਲ ਸੁਨਾਮ, ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ ਹੁਣ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਿਹ ਮਾਤਾ ਭੋਲੀ ਜੀ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਸੰਮਤ 1923 ਵਿੱਕਰਮੀ ਦਿਨ ਬੁੱਧਵਾਰ ਚੇਤ ਸੂਚੀ ਏਕਮ 28 ਮਾਰਚ ਸੰਨ 1866 ਈ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਬਚਪਨ ਆਪ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ। ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਅਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਟਾਕੀਆਂ (ਲੀਰਾਂ) ਦੀ ਮਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸੀਮਾਨ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰਮਲ ਦੇ ਭਰੋ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ। ਆਪ ਨੇ ਸੰਤ ਬੁਠਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ।

ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਚਾਰਨ 'ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਜਦ ਪੜ੍ਹ ਬਾਰ ਲਿਖਾਂਦੇ ਤਾਂ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਹੱਕਦੇ, ਸੋਟੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਆਪ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਮੁੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਸੰਮਤ 1940, ਸੰਨ 1883 ਈ. ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਜੀ ਧਰਮਕੋਟ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਕੋਹਟ ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਚੱਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਟੂਨਿੰਗ ਤਾਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਭਜਨ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦਲੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਭਰਤੀ ਹੋਏ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਰ ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦਲੇਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਲੀ ਪਲਟਨ ਕੰਪਨੀ ਨੰਬਰ 7 ਵਿੱਚ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਇੱਥੇ ਆਪ ਸੰਤ ਨਾਭਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਠ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਸੱਚ ਗਏ। ਪਰੰਤੂ ਮਗਰੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸੰਤ ਜੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ। ਖਾਣੂ ਦੇ ਕੇ ਦਰੀਆਂ ਖਾਣ ਕੇ ਵਫ਼ਾਉਂਦੇ। ਇੱਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਸੁਣਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਲਗਾਤਾਰ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਠੱਕ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਘ 1944 ਵਿੱਕਰਮੀ ਸੰਨ 1887 ਈ. ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਘਰ ਆਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਕ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਿੱਜਕੋਸ਼,

ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾਨੀ ਸਨ-ਸੰਤ ਅੰਤਰ ਸਿੰਘ ਮਸਤੂਆਣਾ

ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਐੱਮ.ਏ.

ਹਰਿਦੁਆਰ, ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ, ਤਪਿਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਕਨੌਹਾ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲੰਮੀ ਘਾਲਣਾ ਵਾਲੇ ਆਸਣ ਜਮਾਏ। ਤਪ ਸਾਧੇ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ।

ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਸੰਤ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਭੂਤਾਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਮੰਨਤਾਂ-ਮਨੌਤਾਂ, ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਭਟਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੁਗੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮੋੜ ਦੀਵਾਨ ਸੱਜਦੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੋਗਰ ਅਤੁੰਟ ਵਰਤਦਾ। ਸੰਤ ਜੀ ਉੱਚੀ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸਿਧੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਇਸ ਪੱਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅੱਜ ਦਾ ਮਸਤੂਆਣਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਨਿਆਈ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਮਸਤੂ ਨਾਮ ਦਾ ਜੱਟ ਇੱਕ ਝੜੀ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਂਅ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਂਅ 'ਮਸਤੂਆਣਾ' ਰੱਖਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਰੱਖੀ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਨੌਹੇ ਦੀ ਇੱਕ ਝੜੀ ਵਿੱਚ ਖਿੱਲਿਆਂ ਦੀ ਅਖੰਡ-ਪਾਠ ਕੀਤਾ। ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 40 ਦਿਨ, ਦੂਜੀ ਵਾਰ 6 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਪੂਰਾ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ 12 ਵਜੇ ਉੱਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ। ਨਿੱਤ-ਨਿੱਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਆਪ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ।

ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਖਰਚ ਆਇਆ। ਕਾਲਜ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਕਾਲ ਕਾਲਜ ਕੌਲ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ

ਪੈਰੀ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਉਣ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਗਵਲ ਪਿੰਡੀ, ਪੋਠੋਹਾਰ, ਲਾਹੌਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮੁੰਬਈ, ਕਰਾਚੀ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਗਮਾਂ, ਖੋਲ੍ਹਾਂ-ਘੋਲ੍ਹਾਂ, ਖੋਲ੍ਹਾਂ-ਘੋਲ੍ਹਾਂ, ਖੋਲ੍ਹਾਂ-ਘੋਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੋੜ ਕੇ ਸਦਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸਜਾ ਕੇ ਸਰਬਸਦਾਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਨ ਖਾਲਸਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ।

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਦਰ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆਂ ਦੀ ਕੌਮ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ, ਕਬਿਤ, ਸਵੈਕੇ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਸਿੱਖ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸਕੂਲ ਤੇ ਕਾਲਜ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਲਿਆਏ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ 1907 ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਕਾਲਜ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, 1908 ਵਿੱਚ ਖਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਲਾਇਲਪੁਰ ਤੇ ਚੱਕਵਾਲਾ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਖੁਦ ਰੱਖਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਸਤੂਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ 6 ਸਾਵਨ (ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ 450) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਨੀਂਹ ਵਿੱਚ ਪੱਥਰ ਇੱਟਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਅਕਾਲ ਕਾਲਜ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ। ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ 140 ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ ਅਤੇ 200 ਮਜ਼ਦੂਰ ਪੱਕੇ ਰੱਖੇ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਾਲਜ ਦੀ ਇਮਾਰਤ 'ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਕਰੋੜ ਦੇ ਲੱਗਭੱਗ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਆਇਆ। ਕਾਲਜ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਕਾਲ ਕਾਲਜ ਕੌਲ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ

ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਠੀਕਰੀਵਾਲਾ ਨੂੰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ। 1920-21 ਵਿੱਚ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਾਲਜ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਅਦਾ ਕੀਤੀ।

1911 ਈ. ਨੂੰ ਜਾਰਜ ਪੰਚਮ ਦਾ ਜਲੂਸ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਸੰਤ ਅੰਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਏ। ਇੱਕ ਹਾਥੀ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਾਰਜ ਪੰਚਮ ਦੀ ਨਿਗ੍ਰਾ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਤੇਜੋਸ਼ੀ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਪਈ। ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਕ ਕੌਣ ਹਨ? ਮਹਾਰਾਜਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸੰਤ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਚਿਹਰਾ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿੱਧਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਜਾਰਜ ਪੰਚਮ ਅਤੇ ਵਾਇਸਰਾਏ ਖੁਦ ਹੋਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਜਲੂਸ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਜੇ ਸਨਮਾਨ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਲਾਹੁਣਯੋਗ ਸੀ। 1914 ਈ. (ਸੰਮਤ 1971) ਵਿੱਕਰਮੀ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਤ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਪੰਜ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਇੱਕ ਸੌਣੇ ਦੀ ਕਰੋੜੀ ਅਤੇ 11 ਸੌਣੇ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਨਾਲ 'ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ' ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਰੱਖਿਆ। ਆਪ ਨੂੰ ਚੀਫ਼ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਵੱਲੋਂ ਆਯੋਜਿਤ ਸਰਬ ਹਿੰਦ ਸਿੱਖ ਵਿੱਦਿਅਕ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਮੌਕੇ ਵੱਡੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇੱਕੱਠ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿੱਦਿਆਦਾਨੀ, ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ, ਦੇਸ਼-ਪਿਆਰ ਦਾਨੀ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤ ਅੰਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣਾ ਵਾਲੇ 31 ਜਨਵਰੀ 1927 ਈ. (ਸੰਮਤ 1984 ਬਿੱਕਰਮੀ) ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕੌਠੀ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਸੰਚੜਥ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ।

ਆਪ ਜੀ ਦੀ 83ਵੀਂ ਬਰਸੀ 30-31 ਜਨਵਰੀ ਤੇ 1 ਫਰਵਰੀ ਦਿਨ ਸ਼ਨੀਵਾਰ, ਐਤਵਾਰ ਤੇ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਮਸਤੂਆਣਾ (ਸੰਗਰੂਰ) ਵਿਖੇ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਨਾਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੇੜੇ ਤੇ ਪੱਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ, ਪ੍ਰਚਾਰਕ, ਕਵੀ, ਸੰਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਅੰਮ੍ਰਿਤਮਈ ਭਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰਨਗੇ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੋਗਰ ਅਤੁੰਟ ਵਰਤੋਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਹਾੜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਹੈ।

ਕਣਕ ਦੇ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਹਾੜੀ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਫ਼ਸਲ ਹੈ। ਸਾਲ 2007-08 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਫ਼ਸਲ ਹੇਠ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ 35 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਸੀ। ਇਸ ਫ਼ਸਲ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕੀੜੇ, ਬੀਮਾਰੀਆਂ, ਖ਼ੁਰਾਕੀ ਤੌਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਨਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਅਜਿੱਧੀਆਂ ਅਲਮਤਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਇਸ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਕਣਕ ਦੇ ਤੋਲੇ, ਸਿਉਕ, ਸੈਨਿਕ ਸੁੰਡੀ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸੁੰਡੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਮੂਨੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਦੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਇਲਾਜ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ---

ਕਣਕ ਦਾ ਤੇਲਾ-- ਇਹ ਹਰੇ ਭੂਰੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਜੀਵ ਹੈ, ਜੋ ਪੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ 'ਚ ਬਣ ਕੇ ਦਾਇਆਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸ ਕੇ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੀੜੇ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਈ ਫ਼ਸਲ ਪੀਲੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਉੱਲੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਾਇਆਂ ਦਾ ਰਸ ਚੂਸਣ ਨਾਲ ਦਾਣੇ ਬਾਰੀਕ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੌਲੇ ਦਾਣੇ ਕਣਕ ਕੱਢਣ ਵੇਲੇ ਬਰੇਬਰ ਰਾਹੀਂ ਤੁੜੀ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫ਼ਸਲ ਦਾ ਖ਼ਾੜ ਘੱਟ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

ਕਣਕ ਵਿੱਚ ਤੋਲੇ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜਿੱਧਰ ਦਰੱਖਤ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੋਣ। ਇਹ ਕੀੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਫ਼ਸਲ ਨਿਸਰਨ ਤੇ ਸਿੱਟਿਆਂ 'ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਪਰ ਆਏ ਤੋਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਫ਼ਿੜਕਾਅ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਕਿ ਪੱਤਿਆਂ ਉੱਪਰ ਆਇਆ ਤੇਲਾ ਫ਼ਸਲ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ, ਪਰ ਜਦ ਇਹ ਕੀੜਾ ਸਿੱਟਿਆਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਕੀੜੇ ਦੀ ਔਸਤ ਗਿਣਤੀ 5 ਤੋਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਿੱਟਾ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਜ਼ਰੂਰ ਦਾ ਫ਼ਿੜਕਾਅ ਕਰੋ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਕੀੜੇ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ 12 ਗ੍ਰਾਮ ਡੈਲਟਾ 9 (ਕਲੋਥਾਇਨੀਡੀਨ 50 ਤਾਕਤ) ਜਾਂ 150 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਰੋਗਰ 30 ਤਾਕਤ (ਡਾਈਮੋਥੋਇਟ) ਜਾਂ ਮੋਟਾਸਿਟਾਕਟਸ 25

ਤਾਕਤ (ਐਕਸੀਡੀਮੈਟੋਨ ਮਿਥਾਈਲ) ਜਾਂ ਨੂਵਾਕਰੋਨ 36 ਤਾਕਤ (ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖਿਆ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਸਿਉਕ ਦਾ ਹਮਲਾ ਦੁਬਾਰਾ ਫ਼ਸਲ ਨਿਸਰਣ ਸਮੇਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿਉਕ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਬੀਜ ਸੋਧ ਇੱਕ ਸਮਾਜਾ ਅਤੇ ਸਰਲ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਬੀਜ ਸੋਧ ਲਈ 160 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਡਰਸਥਾਨ-ਬੁਥਾਨ-ਡਮਟ (ਕਲੋਥਾਈਡੀਓਵਾਸ 20 ਤਾਕਤ) ਜਾਂ 280 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਬਾਇਓਡਾਨ (ਐਂਡੋਸਲਫਾਨ 35 ਤਾਕਤ) ਜਾਂ 240 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਗੀਜੈਟ (ਵਿਪਰੋਨਿਲ 5 ਫੀਸਦੀ ਤਾਕਤ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕੀਟ ਨਾਸ਼ਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ (40 ਕਿੱਲੋ ਲਈ ਕਰੋ)। ਬੀਜ ਸੋਧ ਵਾਸਤੇ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਦੀ ਦੱਸੀ ਮਾਤਰਾ ਦਾ ਇੱਕ ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਬਣਾ ਲਵੋ ਅਤੇ ਬੀਜ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 2 ਲੀਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ 20 ਕਿੱਲੋ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਰਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਏਕੜ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋਕਾਰ ਛੱਟਾ ਦਿਉ। ਸੋਧ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਛੱਟਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਤ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਪਾਣੀ ਲਗਾ ਦਿਉ।

ਸੈਨਿਕ ਸੁੰਡੀ-- ਕਈ ਵਾਰ ਜਦ ਕਣਕ ਪੱਕਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਉੱਪਰ ਸੈਨਿਕ ਸੁੰਡੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੈਨਿਕ ਸੁੰਡੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਤਾੜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲੁਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਪਤਾ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਖਿਲਰੀਆਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਮੀਂਹਣਾਂ ਤੋਂ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਚ-ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਇਹ ਸੁੰਡੀ ਪੱਤੇ ਅਤੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹਮਲਾ ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਤਾਪਮਾਨ ਚੜ੍ਹਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵੱਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੀ ਸੈਨਿਕ ਸੁੰਡੀ ਨਹਮ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੰਦ ਬਣਾ ਕੇ ਹਵਾ ਵਿੱਚ ਲਟਕੇ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਹਵਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ ਬੂਟੇ 'ਤੇ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮਲਾ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਰ ਬੂਟਿਆਂ ਤੱਕ ਫੈਲਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁੰਡੀ ਕਣਕ ਦੇ ਅੱਧ ਬਣੇ ਦਾਇਆਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਕੁਤਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ 200 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਨੂਵਾਨ 85 ਤਾਕਤ (ਡਾਈਕਲੋਰੋਵਾਸ) ਜਾਂ 1.2 ਕਿੱਲੋ ਸਿਵਿਨ-ਰੋਕਸਾਫਿਨ 50 ਤਾਕਤ (ਕਾਰਬਰਿਲ) ਜਾਂ 400 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਏਕਾਲਕਸ 25 ਤਾਕਤ (ਕੁਇਨਲਵਾਸ) ਦਾ 80-100 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫ਼ਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਅਮਰੀਕਨ ਸੁੰਡੀ-- ਕਈ ਵਾਰ ਕਣਕ ਦੀ ਫ਼ਸਲ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸੁੰਡੀ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁੰਡੀ ਫ਼ਸਲ ਪੱਕਣ 'ਤੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਣ ਰਹੇ ਦਾਇਆਂ ਨੂੰ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੁੰਡੀ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ 1.2 ਕਿੱਲੋ ਸਿਵਿਨ-ਰੋਕਸਾਫਿਨ 50 ਤਾਕਤ (ਕਾਰਬਰਿਲ) ਜਾਂ 800 ਮਿਲੀਲਿਟਰ ਏਕਾਲਕਸ 25 ਤਾਕਤ (ਕੁਇਨਲਵਾਸ) ਦਾ 100 ਲਿਟਰ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਫ਼ਿੜਕਾਅ ਕਰੋ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਵੀਰ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਸਲ ਉੱਪਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਲਮਤ ਆਉਣ 'ਤੇ ਖੇਤੀ ਮਾਰਿਗਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹੀ ਉੱਕਵਾਂ ਇਲਾਜ ਕਰੋ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪੌਦਿਆਂ ਦਾ ਹਸਪਤਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਚਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਫੋਨ ਨੰਬਰ 0161-2401960 (ਐਕਸ-417) 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਕੇ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸੁਭਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੁਲਾਰ

ਭੋਜਨ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਹੈ,

ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ-ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਗੁਣ

ਪਰਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਗੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਭੋਜਨ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਭਿੰਨ ਅੰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭੋਜਨ ਤੋਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਲੋੜੀਂਦੇ ਤੱਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਤ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਉ, ਟਿਸ਼ੂ ਦੀ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੱਖਣ-ਫੁੱਲਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਾਲਾਂ ਪ੍ਰੋਟੀਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਸਤਾ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਸ਼ਾਕਾਹਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਰੋਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਦਾਲ-ਰੋਟੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਖਪਤ ਵੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 15.12 ਮਿਲੀਅਨ ਟਨ ਦਾਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ 25 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧੀ ਹੋਈ ਜਨਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਉਤਪਾਦਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਖਪਤ 70 ਗ੍ਰਾਮ (2001) ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਡਬਲਿਊ.ਐਚ.ਓ ਵਰਗੇ ਸੰਸਥਾਨ ਹਰ ਰੋਜ਼ 80 ਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾਲਾਂ ਖਾਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਦਾਲਾਂ ਖਾਣ ਦੀ ਉਪਜ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁੜਾਈ ਉਪਰੰਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਖਪਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਜਾਂ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਨੁਮਾਨ ਮੁਤਾਬਿਕ 15-20 ਫੀਸਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਇਕੱਲਿਆਂ ਮਿਲਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ 10 ਫੀਸਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਭੰਡਾਰਨ ਵੇਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 25-30 ਫੀਸਦੀ ਨੁਕਸਾਨ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾਵੇ। ਦਾਲਾਂ ਦੇ ਮੰਡੀਕਰਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਉਤਪਾਦ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਮਤ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦਾਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ। ਵਪਾਰੀ ਦਾਲਾਂ ਨੂੰ ਢੱਕ ਕੇ ਦਾਲ ਮਿੱਲਾਂ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਿਆਰ ਮਾਲ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਪੇਂਡੂ ਖਪਤਕਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ, ਆਜਾਬਾਈ, ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਵਿਕੇਲੀਏ ਦਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਆਦਿ ਤਿਆਰ ਮਾਲ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੇਕਰ ਦਾਲਾਂ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੀ ਘੱਟਣਗੇ ਸਗੋਂ ਪੇਂਡੂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ। ਚਾਵਲ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦੀ ਮਿਲਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਖੇਤੀ ਆਧਾਰਿਤ ਕੰਮ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਦਾਲ ਮਿਲਿੰਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਦਾਲਾਂ ਉਪਲਬਧੀ ਸਖ਼ਤ ਪਰਤ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਦੇ ਫਾੜ

ਕਰਨਾ ਹੈ। ਦਾਲਾਂ ਦਾ ਫਿਲਕਾ ਗੁੰਦ ਦੀ ਪਰਤ ਰਾਹੀਂ ਦਾਣੇ ਨਾਲ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਿਪਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਲਕਾ ਉਤਾਰਨ ਨਾਲ ਨਾ ਇਕੱਲੇ ਦਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁਹਾਂਗੇ, ਟੈਕਸਚਰ ਜਾਂ ਖਰਾਬੀ ਦੀ ਕੁਆਲਿਟੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਜਲਦੀ ਪੱਚ ਵੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਲਿੰਗ ਛੱਟੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀ ਤਕਨੀਕ ਰਾਹੀਂ ਨਾ ਆਧੁਨਿਕ ਮਿੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਾਲ ਦਾਣੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉਪਰੀ ਫਿਲਕੇ ਨੂੰ ਗਿੱਲੀ ਜਾਂ ਸੁੱਕੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਢਿੱਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਲਕਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਦੇ ਫਾੜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਦਾਲਾਂ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਦਾ 10-25 ਫੀਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਘਰੇਲੂ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਮਾਲ ਨੂੰ ਦਾਲ ਮਿੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 10-20 ਟਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਸਮੱਰਥਾ ਦੀਆਂ ਲਗਭਗ 11000 ਮਿੱਲਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਕੱਚੇ ਮਾਲ ਦੀ ਸਥਾਈ,ਦਰਜਾਬੰਦੀ, ਸੁਕਾਈ,ਮਿਲਿੰਗ, ਪੈਕੇਜਿੰਗ, ਢਾਠਾ-ਢੁਆਈ ਅਤੇ ਭੰਡਾਰਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਕਾਰਜ ਛੱਟੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੁਰਾਣੀ ਤਕਨੀਕ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਰਾਹੀਂ ਪੂਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਾਇਆਂ ਦੀ ਸਥਾਈ ਲਈ ਹੱਥੀ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਕਲੀਨਰ ਅਤੇ ਗਰੇਡਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕ ਰਹੇ ਹਨ।

ਪੁਰਾਣੀ ਦਾਲ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਤਕਨੀਕ-- ਘਰੇਲੂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਲਿੰਗ, ਸੋਧਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇ ਡਿਸਕਾਂ ਵਾਲੀ ਚੱਕੀ ਦੀ ਮੱਦ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੱਕੀ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਡਿਸਕ ਘੁੰਮਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਖੜੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਗਿੱਲੇ ਜਾਂ ਸੁੱਕੇ ਤਰੀਕੇ ਰਾਹੀਂ ਦਾਲਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਫਿਲਕੇ ਨੂੰ ਢਿੱਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਿੱਲੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਗਰੇਡਰ ਦਾਲਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਚੁੱਕ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡਬ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਚੇ ਦਾਲ ਨੂੰ 10 ਫੀਸਦੀ ਨਮੀ ਤੱਕ ਸੁੱਕਣ ਲਈ ਹੁੱਧ ਵਿੱਚ ਖਿਲਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1-5 ਦਿਨ ਤੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਸਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 2-4 ਵਾਰ ਡਿਸਕਾਂ ਵਾਲੀ ਚੱਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਭਗ 90 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤੱਕ ਬਾਹਰੀ ਫਿਲਕਾ ਉਤਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਸ਼ਕ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਸਾਫ਼ ਹੋਈ ਦਾਲ ਨੂੰ ਖੁਦਕਰੀ ਸਤਹਿ 'ਤੇ ਰਗੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ

ਵਿਕਸਾਰ ਮਿਲਿੰਗ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸੌਂਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਇਆਂ ਦੇ ਸਾਈਡ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬਦਲਣਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਤਿਆਰ ਮਾਲ ਦੀ ਦਰਜਾਬੰਦੀ ਕਰ ਕੇ ਛੱਟੇ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਦਾਇਆਂ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਇਕੱਲੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜਾ ਵਾਲੀ ਦਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਦਾਲ ਮਿੱਲ ਕਿੱਥੇ ਲੱਗੇ--ਉੱਪਰ ਦੱਸੀ ਮਿੰਨੀ ਦਾਲ ਮਿੱਲ ਦਾਲਾਂ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕਿਸਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ 10-20 ਟਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਦਾਲ ਦੀ ਉਪਜ ਹੋਵੇ, ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿੱਲ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ 30 ਟਨ-ਸਾਲ ਦਾਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 150 ਦਿਨ ਤੱਕ ਦਾ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਪੇਂਡੂ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਿੱਲ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ 2 ਲੱਖ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਭਾਰ ਤੋਲਣ ਵਾਲੀ ਤੰਕੜੀ, ਇੱਕ ਟੋਲ ਥਾਬਕ, ਇੱਕ ਤਰਪਾਲ, ਇੱਕ ਟੈਂਕ ਅਤੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀਆਂ ਥੈਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੀਲਰ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਾਲਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਖੁਰਾਕ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵੀ ਠੀਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਦਾਲਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਖਾਣ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਨੂੰ 0.35 ਲੱਖ ਟਨ ਤੋਂ ਵਧਾ ਕੇ 0.69 ਲੱਖ ਟਨ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਫ਼ਸਲ ਵਿੱਚ ਕਮਾਈ ਵਾਧਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਟਾਈ ਉਪਰੰਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਦਾਲਾਂ ਉਗਾਈਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਸੈਸ ਵੀ ਆਪ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਨੂੰ ਲਾਭਕਾਰੀ ਪੈਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪੂਰਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਹੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ, ਸਤੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਫੀਕ ਆਲਮ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿਭਾਗ

ਗੋਡਿਆਂ ਦਾ ਬਿਨਾਂ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਵੀ ਇਲਾਜ ਸੰਭਵ